

"Kâinat bir cami-i ekber ve bütün mahlûkat tâifeleri bir salât-ı kübrâda, cemaatle, her biri kendine mahsus bir ibadetle ve hal diliyle bir nevi namaz kılıyorlar gibi..." İzah eder misiniz?

"Gördüm ki; kâinat, bir câmi-i ekber ve bütün mahlukat taifeleri, bir salât-ı kübrada cemaat ile her biri kendine mahsus bir ibadetle ve hal dili ile bir nevi namaz kılıyorlar gibi **Mabud-u Zülcelal**'in muhit rububiyetine karşı çok geniş bir ubudiyetle mukabele için her biri umumun şهادetlerini ve tevhidlerini tasdik eder ki, aynı neticeyi isbat tarzında vaziyet alıyorlar diye müşahede ederken, birden bir perde daha açıldı."(1)

Kainat büyük bir cami kainat içindeki bütün mahlukat türleri de büyük bir namaza durmuş cemaat gibidir. Her tür, kendine özgü bir dil ile ibadet ediyor. Mesela arılar bir türdür kendine özgü bir hal dili ile Allah'ı tesbih etmekte.

Allah'ın kainat üzerinde Rububiyetine yani tedbir ve terbiyesine mukabil, mahlukat da ubudiyet (kulluk ve itaat) ile karşılık veriyorlar. Bu incelik ayetlerde şu şekilde ifade edilmekte:

"Göklerde ve yerde bulunan her şey Allah'ı tesbih etmiştir. O, Aziz'dir, Hakîm'dir." (Hadîd, 57/1)

"Yedi gök, yer ve bunlarda bulunanlar O'nu tesbih eder; O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Fakat siz onların tesbihini anlayamazsınız. O halîmdir, bağışlayıcıdır." (İsra, 17/44)

Tefsirlerde âyetteki **tesbih** kavramı açıklanırken, tesbihin iki şeklinin bulunduğu belirtilir: Dil ile tesbih, hal ile tesbih. **Birincisi**, kulun Allah'ı her türlü eksiklikten tenzih ederek zâtı, sıfatları ve fiilleriyle insan zihninin düşünebileceği bütün mükemmellik özelliklerine sahip olduğunu dile getirmesi, Allah'ı hep böyle bilip böyle anmasıdır.

Hâl ile tesbih ise insanın imanı, ibadeti, ahlâkı, genel olarak her türlü tutum ve davranışlarıyla Allah'ın birliğine, eksiksiz ve kusursuz olduğuna inandığını

---

göstermesi, yasalarına boyun eğmesi, amelinin imanına şahitlik etmesidir. Bu belirtilenler, *Râgıb el-İsfahânî*'nin **iradî** dediği tesbih olup şuurlu ve iradeli varlıklara mahsustur.(2)

Bir de konumuz olan âyetin üzerinde durduğu, bütün varlıkların Cenâb-ı Hakk'ı tesbih etmesi vardır. Müfessirlere göre bu da iki çeşittir:

1. Dil ile tesbih. Her şey kendi diliyle Hakk'ı tesbih eder ama âyette belirtildiği gibi insanlar bunu anlayamazlar;

2. Hal ile tesbih. Evrendeki varlık ve olayların var oluş ve işleyişini gerçekleştiren ilâhî kanunlara bütün kâinat mutlak bir zorunlulukla boyun eğmekte, bu suretle yaratanı tesbih etmektedir. Bu anlamda müminiyle münkiriyle bütün insanlar da Allah'ı tesbih ederler, varlığına şahitlik ederler.

Özetle zerreden küreye, galaksilerden hidrojen çekirdeğinin etrafında saniyede 2000 km. hızla dönen elektrona kadar evrendeki her şey Allah'ın mutlak düzeni içinde işlemekte, O'nu tesbih etmekte, O'nun varlığına, birliğine kudret ve hikmetine şahitlik etmektedir.(3)

Dipnotlar:

(1) bk. [Sualar, On Beşinci şua, Birinci Makam.](#)

(2) bk. *Râgıb el-İsfahânî, el-Müfredât, "sbh", "scd" md.leri.*

(3) bk. *Kur'an Yolu Tefsiri, III, 485-489.*